

Ahıska Türklerinin Devam Eden Sürgünü

Ahıska Türkleri her yıl Kasım ayında dokuz ülkeye yayılmış çeşitli etkinliklerle tarihlerinin en ağır travmalarını yaşadıkları sürgünü anıyor. Sürgün her ne kadar 1944 yılı Kasım ayında dönemin Sovyetler Birliği lideri Stalin zamanında yaşanmışsa da sonuçları itibarıyla bugün de devam eden bir acıyı temsil ediyor. Zira bugün dahi yaklaşık 550 bin Ahıska Türk'ünün büyük çoğunluğu yurtlarına dönemiyor.

Ahıska Türklerinin tarihsel serüveni aslında Anadolu'nun tarihinden çok uzak değil. XVI. asırda Osmanlı Devleti Konya, Yozgat, Tokat ve yakın coğrafyadaki diğer beldelerden bazı Türk aileleri ve boyları seçerek, ülkenin kuzeydoğusunda Kafkasya sınırlarına yerleştirmişti. Böyle bir iskân politikasından amaç, düşmanların tehditleri ve muhtemel saldırılara karşı hudut bölgesini korumaya almak ve bölgenin İslamlaşmasına katkıda bulunmaktı. Ancak zaman içinde Türk-Rus savaşları ve yapılan anlaşmalar neticesinde bu topraklar Rusya'ya katıldı ve Osmanlı'nın dağılmasından sonra da Sovyetler döneminde Ahıska bölgesi Gürcistan sınırlarına dâhil edildi.

Sovyetler Birliği döneminde komünist hükümetlerin uyguladığı sürgün politikaları sırasında Gürcistan-Türkiye sınır boyunda yaşayan Türkler de Orta Asya ve Sibirya'ya sürüldü. Kasım 1944'te birkaç gün içinde Rus askerleri tarafından on binlerce insan evlerini ve köylerini terk etmeye zorlanarak bindirildikleri yük vagonlarıyla memleketlerinden binlerce kilometre uzak diyarlara götürüldüler. Bu tarihten sonra Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Rusya'da boş bakımsız kırsal alanlarda Ahıska Türkleri yılmadan yaşam mücadelesi vererek yeni kasabalar kurup kendi dil, din ve örflerini gittikleri yerlerde muhafaza etmeye çalıştılar. Ama ilk nesilden itibaren hep vatan hasreti ve bir gün gerçekleşecek geri dönüş umudu ile yaşama sarıldılar. Stalin'in ölümü ile komünist rejimin sürgün politikalarında biraz yumuşama beklentisi içine giren Ahıskalar yurtlarına geri dönmek için imzalar toplayıp Moskova'ya heyetler gönderdiler de vatanlarına dönmelerine izin verilmedi ve ancak on yıllar sonra sadece Azerbaycan'a gelip yerleşmelerine göz yumuldu.

Dönemin Sovyetler Birliği lideri Mihail Gorbaçev'in 1980'lerin ortasından itibaren uygulamaya koyduğu açılım politikası (Perestroyka) döneminde Moskova tarafından tüm sürgün edilmiş halklara (Kırım Türkleri, Çeçenler vd.) kendi vatanlarına geri dönme ve yerleşme izni verilse de Ahıska Türkleri bu uygulamadan hariç tutuldu. Onlara Sovyetler Birliği sınırları içinde sadece serbest dolaşım hakları iade edildi ancak Gürcistan'da bulunan Ahıska bölgesine geri yerleşimle ilgili hukuki bir girişim başlatılmadı.

Çok geçmeden 1989 yılında Özbekistan'ın Fergane vilayetinde Ermeni milliyetçi aktivistlerin tahriki ile kardeş halklar olan Özbekler ve Ahıskalar arasında etnik zeminde bir kriz patlak verdi. Özbek gençler, bugün dahi tam olarak açıklanmayan nedenlerle Ahıskalara saldırmış ve bir ay içinde yüzlerce insan şehit olmuştu. Evlerinin yakılması ve kitlesel cezalandırma tehdidi ile ülkedeki on binlerce Ahıska Türkü için yeni bir göç başladı. Özbek katliamından kaçarak çoğunlukla Azerbaycan, Ukrayna'nın doğu bölgeleri ve Rusya'nın güney bölgelerine göç eden Ahıskalar daha geniş coğrafi alana dağıldılar. Dönemim aşırı milliyetçi Gürcistan yönetimi ülkedeki Gürcü olmayan halklara karşı baskıcı politikalar uyguluyor ve onları göçe zorlamak yoluyla yerlerinden ediyordu. Azerbaycan ve Rusya üzerinden Ahıska'ya gitmeyi hedefleyen mülteci durumundaki Ahıskaların Gürcistan'a girişlerine izin verilmiyor ve sınır kapılarından geri çevriliyorlardı.

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile bağımsızlığını kazanan Gürcistan, rotasını Batı'ya ve AB'ye yöneltmişti. Gerek iç politik yapılanmasını gerekse de hukuki yapısını Avrupa standartlarına uygun olarak düzenleme sürecine girdiğini deklare ediyordu. Bunun olumlu bir sonucu olarak 1999 yılında Avrupa Konseyi'nin baskıları karşısında Gürcistan yönetimi Ahıska Türklerinin kendi topraklarına geri dönüşüne ve tüm vatandaşlık haklarının iadesine dair taahhütlerde bulundu. Ancak sıra uygulamaya geldiğinde Gürcü hükümetleri zamanı uzatarak sorunu günümüze kadar çözmeden getirdi. Bahaneleri ise yasal düzenleme ve hukuki mekanizmaların hazırlanması konusunda zamana ihtiyaç duydukları, ülkedeki mali ve ekonomik kaynakların ve imkânların yetersiz olduğu, bölgedeki Gürcü toplumun bilinçlendirilmesi ve psikolojik olarak geri dönüşe hazırlanmasının zaman alacağı gibi gerekçeler oldu.

Bu noktada asıl dile getirilmeyen ancak sorunun altında yatan sebep ise milliyetçi duygulara ve değerlere dayanan bölgede ve ülke genelinde Müslüman-Türk faktörünün kuvvetlenmesinden duyulan rahatsızlıktan başka bir şey değildi. Bunun yanı sıra Ermenistan desteği ile yerel Ermeni STK'ların ve ahalinin Türklerin Gürcistan'a geri dönüşü konusunda direnç oluşturmaları ve buna karşı çıkmaları da bir diğer etkendi.

Ahıska bölgesi Gürcistan'ın güneyinde Türkiye ile Ermenistan sınırlarında beş ilçeden oluşan, yaklaşık 6500 kilometrekarelik bir alanı kapsıyor. Aslında bölge ile ilgili toprak sıkıntısı sadece Ahıska Türkleri konusunda yaşanmamıştır. 1918-1919 yıllarında bu topraklar için Gürcistan ile Ermenistan arasında kanlı bir savaş patlak vermiş ve savaş İngilizlerin arabuluculuğu ile sona ermişti. Ancak sonraki dönemde Sovyet işgali diğer yerel sorunların önüne geçince, bölgedeki durum sadece Ahıska Türklerinin mağdur olduğu bir süreç haline almıştır.

Stalin'in sürgün kararından ve Türk köylerinin boşaltılması uygulamasından sonra bu ilçelere Gürcistan'ın diğer bölgelerinden getirilen Gürcüler yerleştirilmiş. 1990'lı yıllarla birlikte Gürcistan'da başlayan bağımsızlık sürecinde bölgede yaşanan sosyal ve ekonomik çöküş, genç kuşağın iş bulmak için başkent Tiflis'e veya Rusya'ya gitmesine neden olmuş. Göçlere ilave olarak Gürcü ve Ermenilerin doğum oranının düşük olması sebebiyle de günümüzde Ahıska ilçelerinin nüfusu 10 yıl içinde %30-40 azalarak 160.000'e kadar gerilemiş. Bölge nüfusunun yarısından çoğunu Ermeniler oluşturduğundan bölgede Gürcü ve Ermeni siyasetler ve STK'lar arasında ciddi bir rekabet söz konusu. Ermenistan'dan gelen maddi destekle okullar finanse edilip kiliseler inşa edilirken, burada yaşayan Ermeni halk teşkilatlanarak bölgenin Ermenistan eksenli Cavahetiya adı ile özerk statülü bir yerleşim yeri olması yönünde propaganda faaliyetleri yürütüyor. Ahıska Türklerinin muhtemel geri dönüşü konusunda ise, keskin bir tavırla "Türklerin geri dönüş ve yerleşimlerinin Gürcülerin sıklıkla yaşadığı köylere olacağı" propagandası yapılıyor. Böylece hem kendi toplumsal hâkimiyetlerini güçlendirmek hem de Gürcüleri korkutarak Türklere karşı kıskırtmak istiyorlar.

2007 yılında Gürcistan Parlamentosu *Repotriasiya* (Geri Dönüş) kanununu onayladı. Ama bu yasa ne yazık ki halen birçok problemin çözümü olmaktan çok uzak. Türklerin geri dönmesini sağlamak, onları vatandaşlığa almak ve normal bir yaşam sürebilmeleri için Gürcü yasalarında birtakım düzenlemeler yapmak gerekiyor; ancak bu yasa bunların hiçbiri öngörülmemiş. Vatandaşlık alabilmek için gerekli tutulan Gürcü dilini bilme maddesi en başta gelen engellerden biri. Nitekim onlarca yıllık sürgün hayatından sonra Ahıskaların hiçbiri yerel dilleri konuşmıyor. Yine benzer şekilde Türkler konut veya arsa alma konusunda, ana dillerinde eğitim görme ve diğer birçok hususta zorluklar yaşamaya devam ediyor. Günümüzde Gürcistan'a yerleşmiş Ahıska Türklerinin sayısı birkaç bini geçmiyor; ki bu toplam Ahıskaların binde biri dahi değil.

Gürcüler kendi dillerinde bu bölgeyi Meshetiya olarak adlandırıyor. Devletin de desteği ile Gürcü kamuoyunda Ahıska Türklerinin sözümona aslen Gürcü kökenli ve Mesh etnik grubuna mensup oldukları propagandaları yapılıyor. Akademik çevrelerde, üniversitelerde Mesh etnik grubunun Osmanlı döneminde zorla Müslümanlaştırılıp etki altına alındığı ve onlar arasında Türk dilinin yaygınlaştırılıp Türkleştirildikleri gibi bir efsane oluşturulmaya gayret ediliyor. Bu konsepti işleyerek toplum arasında yaymayı ve ileriye yönelik inisiyatifleri ele geçirmeyi planlayan önde gelen kurumlardan biri de Mesh Derneği. Dernek başkanı Soso Hozrevanidze açık ve net mesajlarla siyasetlere ve topluma seslenerek "Meshler, Ahıska Türkleri değil Gürcüdürler ve Türkiye de ülke olarak Gürcistan'a dost değildir" gibi hezeyanlarda bulunuyor. Bu derneğin etkinlikleri arasında Ahıskalara yönelik açılan Gürcü dil kursları, basılan kitaplar, organize edilen konferanslar ve sosyal medya üzerinden çeşitli çalışmalar bulunuyor.

Gürcü milliyetçilerden destek aldığı anlaşılan bu dernekle iş birliği içinde bulunan kişilerin vatandaşlığa daha kolay alınacakları yönündeki vaatlerin yanı sıra, bu kişilere hukuki ve sosyal yardımlarda da bulunuluyor. Zira bu teze göre Ahıskalar Türk değil Mesh olduklarını yani aslında Gürcü olduklarını kabul ettiklerinde elbette Gürcistan'a dönebilir. Gürcistan'ın ilk cumhurbaşkanı Zviad Gamsakhurdia'nın 25 yıl önce dediği "Türklerin vatani Türkiye'dir ve hatta Altay Dağları'dır. Ahıskalar oralara dönebilirler" sözünü unutmuşa benzeyen şimdiki başkan İvanişvili, 2013 yılında Avrupa Parlamentosu temsilcilerine vaatte bulunurken, "Beş yıl içinde tüm Ahıskaların geri dönmesini sağlayıp vatandaşlığa alacağız" sözünü vermişti. Ancak bu söz orada kaldı.

Gürcü hükümetlerinin bu çifte standartları, Avrupa Konseyi ile Ahıskalar arasında farklı içerikli mesajlar ve uygulamalarla devam ederken Ahıska Türklerinin belirsizliklerle dolu yaşamları ve vatana dönme hakları uğrunda verdikleri mücadeleleri diğer ülkelerde de hâlâ devam ediyor. Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan'da rahat olsalar da Özbekistan, Rusya ve Ukrayna'da can güvenliği noktasında ve hayatın diğer alanlarında oldukça sıkıntılı bir yaşam sürüyorlar. Buldukları ülkelerdeki siyasi durum ve ülkeler arası ilişkiler de söz konusu ülkelerde yaşayan Ahıskaların durumunu doğrudan etkilediğinden, Rusya'nın güneyindeki (Kafkasya ve Karadeniz kıyı bölgelerinde) etnik ve sosyal gerginlik sonucunda yerel halkın Türklere yönelik baskıları yeni göçleri tetikliyor.

2004-2005 yıllarında ABD, 10 binden fazla Ahıska Türk'ünün göç talebini kabul etmiş ve birkaç eyalette

yerleşmelerini sağlamıştı. Bugün, Amerika'daki Ahıska Türkleri Derneği (ATACC) Rusya'daki soydaşları ile ilgilenererek onlara yardımlar götürüp medyada onların sorunlarını dillendirerek Ahıska davasını yürütmeye çalışıyor. Dünya kamuoyunun dikkatini bu konuya çekmek için başta Rusya ve ABD'de olmak üzere birçok yerde yerel STK'larla çeşitli etkinlikler düzenliyorlar. Örneğin 2013-2014 yıllarında Washington ve diğer bazı Batı şehirlerinde, Ahıskaların yaşadığı trajedi konusunda fotoğraf sergileri organize edilmiş ve Rusya'daki yaşamları ile ilgili bir belgesel yayınlanmıştı. Filmin ABD Kongresi'nde sunumundan sonra Rusya Adalet Bakanlığı ATACC gibi kurumları Rusya içinde istenmeyen STK ilan etmiş ve bu kurum ile iş birliği içinde bulunan diğer STK'lara ve aktivistlere baskı uygulamıştı.

Buldukları hemen her yerde Ahıskalar kendi birliklerini ve vatana dönebilme mücadelesine olan sadakatlerini hâlâ koruyor. Bugün Ahıskalar, kendi aralarında iyi organize olup düzenli şekilde STK'lar kurarak aktif çalışmalarına devam ediyor.

Türkiye devletinin Ukrayna'daki siyasi ve askerî krizin ardından Ukrayna'dan Ahıska asıllı 3.000 kişinin Anadolu'ya getirilmesi programını başlatması oldukça olumlu bir gelişmeydi. Zira Ukrayna'nın doğusunda bulunan Ahıskaların aileleri, Rus ayrılıkçılarla Ukrayna ordusu arasında süre giden çatışmaların tam ortasında, can güvenliklerinin tehlikede olduğu bir ortamda kalınca Ankara, siyasi bir kararlılık ve yoğun çaba göstererek buradaki Ahıskaları sahiplendi. Bu bağlamda Türkiye'ye getirilen yüzlerce göçmenin devlet tarafından Erzincan'ın Üzümlü ilçesinde eşyalı TOKİ konutlarına yerleştirilmeleri ve vatandaşlığa alınmaları çalışmaları başlatıldı. Bu durum Ahıskalar için büyük bir moral oldu.

Ancak dokuz ülke arasında sürgün ve göç dalgaları ile dağılmış yarım milyonu aşkın Ahıska Türk'ünün hâlâ oldukça ciddi sorunları var. Zira halen tüm Ahıskalar, en önemli insan haklarından biri olan vatana geri dönme ve kendi topraklarında yaşama haklarının iadesini talep ediyor. Bu talebin asıl muhatabı Gürcistan olsa da Türkiye devletinden de bu millî meselede beklentileri oldukça fazla.

Ahıska bölgesinden Türkiye'ye üç önemli enerji ve ulaşım kanalı geçiyor. Bakü-Ceyhan-Tiflis petrol hattı, Azerbaycan'dan gelen gaz kemeri ve Bakü-Kars demiryolu. Bölge doğal olarak tarihten günümüze kadar Türkiye ile Azerbaycan arasında yoğun Müslüman-Türk nüfusun bulunduğu bir koridor. Bu doğal koridorda Türk (Ahıska ve Azeri) nüfusun yoğunluğu ve durumu Türkiye ile Azerbaycan (Güney Kafkasya'dan Orta Asya'ya kadar) arasındaki bağlantının sağlamlığı ile doğrudan ilişkili. Öte yandan bölgede Ermeni ayrılıkçılar yoğun çalışma içinde bulunuyor.

Bütün bunları göz önünde bulundurarak diyebiliriz ki, Türkiye siyasileri ve devlet yetkililerinin Ahıska Türklerinin meselesini Gürcistan devleti ile diyalog içinde çözmeye çalışması, gerekli siyasi ve ekonomik desteği sağlayarak sıkıntıları aradan kaldırması yerinde olacaktır.

Zira Ahıska Türklerinin sürgünü devam etmekte ve bu dram Türkiye devletinin kararlılığı ve uygulayacağı etkin politikalarla sona erebilir.